

ԵՂԻՇԷ ԶԱՐԵՆՑ

(Մահուան 50 ամեակին առթիւ)

Հասարակական կողմի ժը՝ Հայ Գրական-նութեան ծառայատ անդամականն ներս, որ Զարեկ Եսայանի, Բակունցի, Թաթուկունցի և ուրիշ շատերու նման ապականեցաւ կէս դար առաջ, Ստալինեան բռնատիրութեան կողմէ շրջադարձեալով կարմիր փոթորիկէն:

Յանդուգն ու յախառն բռնաստեղծն է ան: Չէ կարելի իր նկարագիրը բնորոշող աւելի յարմար բառեր գտնել մեր լեզուին մէջ: Քերթով, որ անցաւ մեր ժողովուրդի վերջին շրջանի պատմութեան ամենէն ճգնաժամային փուլերէն ու հասաւ նոր օրերու սեմին, հայրենիքի անկախութեան վերադարձումն ու, կործանեան մը ետք, ունոր խորհրդայնացման բախտորոշ գէպքերը ռզլուելով բռնաստեղծի խոր ու բացարձակ զգայնութեամբ: Վերադարձ — գրագէտ Համբարձում Քէլիկեան, այժմ հանգուցեալ, Յիսկի մը եւ Հայ Գրականութիւնը խորագրով իր բարձրարժէք գործին կէսէն աւելին յատկացուցած է բազմավաստակ բռնաստեղծին քանգարույն ժառանգութեան վերլուծման, ճշգրտով անոր պատուարեր տեղը Սովետահայ Գրականութեան մէջ:

Բնական է որ բոլոր իր սերնդակիցներուն նման Զարեկն ալ ունեցաւ տուայտանքի ու յուսախաբուութեան պահեր, Նրա քաղաքական գծախոս անցուդարձեր արդեւէ հանգիստացան յաջողութեամբ պատկու մեր դարաւոր ու կապոյտ նրադները: Ու քնական է նոյնպէս որ հոգեկան այդ պիտի վիճակը իր անդրադարձը ունենար անոր գրականութեան վրայ, յիշատակաւունչ մեր քերթովներու անուներն մօտը դնելով իր ալ անունը:

Միամտութիւն պիտի ըլլար սպասել որ Զարեկի բոլոր գործերն ալ ըլլային անառարկելիօրէն յաջող ու ապուրիշ: Ու ան շատր սուրբ իր ժամանակին ու բռնացող քաղաքական պայմաններուն:

Սակայն ընս իմ անուշ Հայաստանի խորագրուած կտորը միակը, ճշմարտագանցութիւն թող չըլլայ ըսել, բաւ պիտի գար ազատագրելու իր անունը առանձնակներ հաշուող փողանգէն իր ժամանակակից գրչականութեան, որոնք հասարակ ու տափակ մտածողներ որոնացին և որոնց անունները պառկեցան մատենաներու մօթ ծոցին:

Զօրաւոր չէր Զարեկն նկարագրով: Չինք կրթար առաջ վերլուծելու բարոյական մեր սոցիալականութեան անգրադարձը մեր ժողովն ու սրտէն փրկած արուեստի գործերուն: Պարբն, Մովսէս, Եր. Օտեան և շատ մը համարուել անուններն ալ տարբեր չէին: Գրագէտը սուրբ մը չէ ու բարոյական յատկանիշներ չեն բարձրացներ որակը իր գործին:

Տասի կը հասնի թիւը Զարեկի գործերուն: Յիշենք անոնցմէ ճշմարտները նկարագրուած և ճիշդ ճանապարհի: Պիտի չընեմ իր կենսագրութիւնը, ինչ որ դասագրքերուն պարտքն է տալի ու մտածել որ քառասունամեայ էր տակաւին երբ հեռացաւ, աւելի ճիշդ՝ հեռացուցաւ պիղծ ու անարդար այս աշխարհէն: Ու դարձեալ, թէ որքանով պիտի հարստանար մեր գրականութիւնը, եթէ նոյնքան մը — կամ գէթ իր գրիչ շարժած տարիներուն թիւով — տարիներ բարգաւաճին իր կեանքին:

Չինք արագորբեր նմաններ իր քերթողութեան: Գրական վերլուծում ընելու ոչ տեղը ունինք հոս և ոչ ալ տրամագրութիւնը: Ընթերցողը կը զրկենք ուղղակի աղբիւրին, որպէսզի անկէ ըմպէ նեկտարը Հայ Գիրքի ու քերթուածին: Երանի՛ անոնց, որոնք կրնան իմացական վայելքներու ընկալչութեան լայնօրէն բանալ առօրեայ մանր ու սե հաշիւներով լեցուած ու ապականած իրենց մտքերն ու հոգիները: Թերեւս սուրբերու երանական վիճակէն շատ վտար չըլլար արուեստասէրներու զգացած երանութիւնը: Արուեստի կամ սրականաց կեանքի արքայնութենքները թեւեւ փորձող մարդերը դնե՞լ իրար մօտ. նոյն գծի վրայ, Պատասխանը գրական կը թաւ ըլլայ:

Գ. ՃԱՐՏԱՐ